

Moholy-Nagy Művészeti Egyetem
Doktori iskola

INTERAKTÍV KERÁMIÁK

KARSAI ZSÓFIA

2009

*„Az itt- következők nem újak, nem is régiek:
megfogalmazásuk egy kor jegyeit viseli, de
lényegük nem-keletkezett és nem-múló. Aki a
forrásvidéken jár, mindig ugyane virágokból
szedi csokrát.”*

(Weöres Sándor)

TARTALOMJEGYZÉK

I. BEVEZETÉS	5
I.1 Motiváció	5
I.2. Műfaji meghatározás	6
I.3. Interaktivitás	7
II. A TÁRGYAIMBAN MEGJELÉNÍTETT TARTALOM	9
II.1. Kiindulópont az élet koordinátarendszerében	9
II.2. Archetípus	10
II.3. Az archetípusok keresése/megélése	10
III. JÁTÉK	12
IV. SZIMBÓLUMOK	15
IV.1. Tojás	15
IV.2. Mag	17
IV.3. Kör	17
IV.4. Gömb (golyók)	18
IV.5. Négyzet	19
IV. 6. Ablak	20
IV.7. Üreg/Barlang	21
IV.8. Színek	21
IV.9. Univerzális szimbólumnyelv, kultúrafüggő kifejezőmód	23
V. FORMAALKÍTÁSI ALAPELVEK	23
V. 1. Szimmetria	24
V.2. Koordinátarendszer	24
V.3. Arányok	25

V.4. Kontraszt	25
V.5. Részletek kiemelése, formai lezárások	27
V.6. Részletek elrejtése	27
V.7. Külső és a belső	28
V.8. Legömbölyítettség	28
V.9. Négyzet	28
VI. TECHNIKA	28
VI.1. Anyagválasztás	28
VI.2. Formálás	29
VI.3. Színek	29
VI.4. Máz	30
VI.5. Felületi kísérletek	30
VI.6. Dogmák	30
VII. NÉHÁNY MUNKÁM BEMUTATÁSA	31
VII.1. Műtárgy és szöveg	31
VII.2. Titokkamra	32
VII.3. Optimizmus	33
VII.4. Homoknyomda	34
VII.5. Aforizma	37
IV.6. Jósda	38
IRODALOMJEGYZÉK	43
FÜGGELÉK	45

I. BEVEZETÉS

I.1 Motiváció

Agyagból készített szobraim és használati tárgyaim 15 év munkájának az eredményei. Szándékom szerint azt az ősrégi emberi igényt szolgálják, hogy a sokszor irracionális, mégis kikerülhetetlen és elnyomhatatlan tudati és érzelmi tartalmakra segítsék a ráhangolódást a cselekvő, munkával töltött mindennapokban. A befelé tekintés egyrészt az önismeret elengedhetetlen eszköze, másrészt mindenki számára izgalmas személyes kaland, amely más módon nehezen hozzáférhető ismeretekkel jutalmazza meg azt, aki vállalkozik rá. Tárgyaimmel igyekszem rávenni a szemlélőt, hogy járja be velük a maga belső útját. A híres, tömegek által látogatott zarándokutak, mint a minden muszlim számára kötelező mekkai út vagy az El Camino, szintén ezt teszik: a zarándokút, amely a maga fizikai valójában csak egy történelmi, vallási hagyomány által kijelölt ösvény, amit több-kevesebb erőfeszítés árán bejárhathatunk, lehetőséget nyújt a zarándok saját belső útjának felfedezésére. Munkáim interaktívak: játékra csábítják a nézőt, hogy velük kapcsolatba kerülve induljon el saját belső zarándokútjára.

Meghatározó élmény volt, amikor kamasz koromban eljutottam a New York-i Metropolitan Múzeum afrikai, ázsiai és dél amerikai gyűjteményébe. Nagy hatással voltak rám az ottani használati és kultikus tárgyak. Olyan magától értetődőnek tűnt, hogy éppen azokat a formákat és színeket kapták készítőiktől. Úgy éreztem, hogy minden részlet a helyén van rajtuk. Ismerősként köszöntöttem ezeket a tárgyakat, mintha már éltem volna közöttük. Akkor még semmit nem tudtam mítoszokról, hitről, vallásról, mégis megéreztem bennük, hogy egy közösséghez szólnak, amelyhez akkor és ott én is kapcsolódni tudtam. Azóta felismertem, hogy az akár térben és időben is egymástól messze eső kultúrákban megszületett tárgyaknak van egy jól megfogalmazható közös gyökerük. Őrzik az emberiség szellemi múltját. Felidéznek a természet körforgásához fűződő szertartásokat, az évkörhöz kapcsolódó rítusokat. Tükrözik, hogyan élték át tudatukban a készítőik a jó és a rossz erők küzdelmét. Az időutazásban, amire ezek a tárgyak hívnak, megidéződnek azok az emlékek, amelyek a világ teremtésének mítoszaihoz, a világ újrateremtéséhez fűződnek. Éreztetik az archaikus ember viszonyát a világhoz: „a lázadást a konkrét történelmi idő ellen, az újra meg újra jelentkező visszatérési vágyat a dolgok kezdetének mitikus idejébe, a «Nagy Időbe»”.¹

C. G. Jung feltételezi, hogy „az elme kialakulása ugyanolyan ősi alapokon nyugszik, mint a testé. Ebből következően tehát a kollektív tudattalan szintjén ugyanúgy egységes minden ember, mint az alapvető testi adottságok szintjén”.² Ezt a feltételezést igazságként élem meg, és a munkáimmal szeretném ugyanannak az időutazásnak az élményét megadni, amit nekem adtak a Metropolitan Múzeumban évtizedekkel

---

1 Eliade: Az örök 5.old.

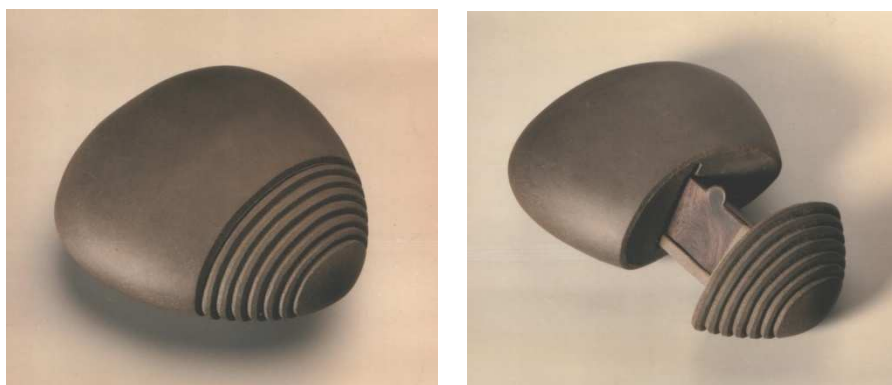
2 Jung 1995

ezelőtt megcsodált, időtlen erejű tárgyak. Átmenekítem és felelevenítem azokat a formai elemeket, amelyek közösek az Európán kívüli kultúrák tárgyain, ötvözve azokat a budapesti házak között sétálva, vagy életem más színterein tudattalanul magamba szívott benyomásokkal.

Anyagválasztásom és azok a színek, amelyeket kikísérleteztem, ezeket az ősi formákat segítik abban, hogy a munkáim tartalmát egységesen tudják közvetíteni. Mélyen hiszem, hogy egy élhető világban ma is szükség van lecsendesítő, harmonikus, elgondolkodtató tárgyakra. Az általam készített művek kiszakíthatják a szemlélőt a profán közegből, és átléptethetik egy más térbe. Az a szándékom, hogy a tárgyaimmal töltött idő azt a szerepet töltsse be, ami a japán zen mesterek által a hétköznapi emberek számára kidolgozott teaszertartásnak is része: a teaházakhoz vezető út bejárásának szerepét. Az ÚTét, ami kanyargósságával és göröngyös lépőköveivel arra készíti a tipegőt, hogy a lába elé nézzen, és ez a koncentráció eltérítse gondolatait a mindennapi gondjaitól, s így elméjét kiürítve lépjen be a teaházba.³

I.2. Műfaji meghatározás

Eddigi munkásságom két korszakra osztható. Tanulmányaimat befejezve (1992) nyolc éven át olyan tárgyakat készítettem, amelyekben a formai elemek kaptak nagyobb szerepet. Az azt követő időszakban a gondolati tartalom lett hangsúlyosabb. Köztes műfajban dolgozom: műveimet nehezen lehet besorolni a tárgykategóriák közé, több okból. Az egyik az, hogy a használati funkcióval rendelkező tárgyaknál a funkció csak másodlagos. Szinte egyik sem tesz eleget azoknak a szempontoknak, amelyeket egy használati tárgytól el lehet várni. Ha a „Titoktartót” veszem példának: lehet benne tartani valamit, de hogy mit, az már kérdéses. A funkció inkább csak eszköz a néző megszólítására, hogy a tárgy megismerésének folyamatát elnyújtsa.

Talizmántartó, 1992. Anyagában színezett samottos agyag, ébenfa. Méret: 12,5 x 12 x 4,5 cm
Az Iparművészeti Múzeum tulajdona.

A másik ok pedig az, hogy ahol nem adtam használati funkciót a műveknek, azokat is használni, működtetni kell ahhoz, hogy gondolati tartalmuk kiderüljön.

---

3 Miklós Pál, 115.old.

Belső hang I. 1996
Samottos agyag, fém-oxid keverék. Méret:
40x40x50cm

Billegéskor a tárgy belsejében függő fagolyó
kellemes hangot ad.

Kecskeméti Nemzetközi Kerámia Stúdió
tulajdona

Ha be kéne sorolnom munkáimat valahová, akkor leginkább a szobrászat és a kerámia köztes terébe helyezném őket.

I.3. Interaktivitás

Azok a tárgyak, amelyeket az első nyolc évben készítettem, többé-kevésbé ugyanazt az élményt nyújtják, függetlenül attól, hogy kik a felhasználóik. Ebben a korszakban nagyon érdekelték a záródások, a titkos belső terek. Kerestem azokat a lehetőségeket, amelyek meghosszabbítják a kinyitás, a titok felfedése izalmának az idejét. Korai tárgyaimat „kincsek” tárolására terveztem; a komplikált záródás titokzatosabbá tette tartalmukat és védelmet biztosított számukra. Sok esetben zsinórt alkalmaztam, amellyel átfűztem őket, de használtam fa éket és fém alkatrészeket is. Készültek majdnem-kész titoktartók is, a tulajdonosukat várva, hogy miután elrejtette bennük a kincset, majd ő fűzze össze és tegye rájuk a végső záródást.

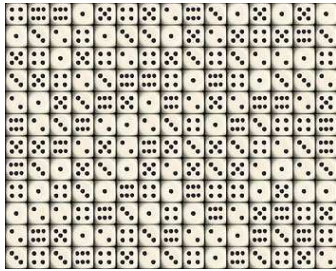
Füzögetős doboz
Anyagában színezett samottos agyag, máz,
pamut zsinór.
Méret: 21 x 18 x 10 cm

A henger belsejében a kúpalakú lyuk örökre
fogva tarja az beszorított zsinórt. Csak
látszólag nyitható ez a doboz.

Későbbi tárgyaimat is nevezhetném félkész műveknek, mert azokat is mindig a néző fejezi be az asszociációival és a mozdulataival. Ezek azonban inkább szellemi kalandra invitáló játékok, amelyeknek – ahogy ez a játékokra általában igaz – kimenetele és tartalma már nem állandó. A „feladatok” nagyon sok megoldási lehető-

séget kínálnak. Ki-ki a saját világnézete, személyes élményei alapján oldja meg őket, de szándékom szerint minden játékost közelebb visznek saját magához. Játékaim sok embert szólítanak meg, hiszen végső soron mindenki számára a saját belső világa az igazán átélhető élmények terepe és a legközvetlenebb érdeklődés forrása. Ezeket a munkákat az utolsó fejezetben mutatom be

A kortárs képzőművészetben sokszor megjelenik az interaktivitás. Számomra az egyik legvonzóbb példa erre a 2003-ban a Velencei Biennále lengyel pavilonjában, Stanisław Drózdź „Alea Iacta Est”(A kocka el van vetve) című munkája, amely mindenkinek felkínálja azt lehetőséget, hogy saját magára vonatkoztathatja a művet. A művész a terem falaira a plafontól a földig az összes (46.656) olyan lehetséges dobókocka-állást felragasztotta egymás mellé, amelyet hat kocka kiadhat. A néző belépéskor hat kockával kidobhatta a saját számkombinációját egy biliárdasztalon, majd megkereshette a falakon kirakott kombinációk között. Ez a mű azt a pozitív világszemléletet sugallja, hogy ha a véletlen által kiosztott sorssal fáradtságot nem kímélve keressük a helyünket a világban, akkor biztosan megleljük.

Stanisław Drózdź : „Alea Iacta Est” 2003
forrás: <http://www.culture.pl/en/culture>

Az interaktivitás napjaink egyik kulcsszava. A legnagyobb nézettségű televízióműsorok, a legnépszerűbb rádióműsorok, a legnagyobb felhasználó-számmal büszkélkedő számítógépes játékprogramok mind interaktívak valamilyen értelemben. Ezek mindegyikében az ún. „közember” a főszereplő, aki kérdésekre válaszol, valamilyen képességét, tehetségét bizonyítja, harcol, együttműködik másokkal, vagy egyszerűen a nagyközönség elé tárja mindennapi életét, gondjait, gondolatait. Az interaktivitásnak ez a formája kevés kivételtől eltekintve csak nagyon áttételesen vagy sehogyan sem vezeti el a résztvevőit a közösségi lét megélésének katarziséhoz. Azt hiszem, ennek legfőbb oka a belső csend hiánya. Amire a munkámban törekszem, az annak a lehetősége, hogy a befogadó elindulhasson saját világában, a tárgyaimmal való interakcióval elérhető csendben. A tárgyaim: csend-tárgyak.

A „csendbe csábítás” eszközeként használom az interaktivitás lehetőségét, ami minden munkámra jellemző. A befogadót azáltal készítem együttműködésre, hogy nem lehet teljesen értelmezni a munkáimat addig, amíg a néző nem válik cselekvő részesükké. Felkínálom a játék örömét, ezzel kialakul a tárgy és a befogatója között a párbeszéd és a személyes viszony, hogy a mű tartalma hathasson rá. A befogatói státusz így átalakul alkotói viszonyra, vagyis a passzív állapot – ami a művészet befogadásának klasszikus módja – az interaktivitás által aktív viszonyra válik. A frontális közlés helyett a néző bevonására alapozott együttműködést ajánlom fel. A

tárgyat elkészítem addig a szintig, hogy egyértelműen értelmezhető legyen a nézőnek, hogy milyen részvételre csábítom. A legtöbben szívesen velem tartanak.

II. A TÁRGYAIMBAN MEGJELÉNÍTETT TARTALOM

II.1. Kiindulópont az élet koordinátarendszerében

Az ember kiszolgáltatottságának alapélménye földrajzi helytől és kultúrától szinte függetlenül minden ősi mitológiában megjelenik. Ez az alapélmény a görög mitológia Prométheusz-történetében is előkerül: Prométheusz és testvére, Epimétheusz azt a feladatot kapták Zeustól, hogy a frissen teremtett élőlények között osszák ki az életben maradásukhoz szükséges tulajdonságokat. Epimétheusz kiosztott minden hasznos és jó tulajdonságot az állatok között, de megfontolatlanul megfeledkezett az emberről, akit egyébként Prométheusz saját maga gyúrt földből és vízből.⁴ Prométheusz megvizsgálja, hogy mi történt, és „látja, hogy a többi élőlénynek mindene megvan, ami csak kell, csupán az ember meztelen, sarutlan, takarótlan és védtelen”.⁵

Hogy oltalmat és eszközöket adjon az embereknek a túléléshez, Prométheusz ellopja számukra az istenektől a mesterségbeli tudást és a tüzet. „Minthogy az ember isteni javaknak vált részévé, ő lett az egyetlen élőlény, amely az istennel való rokonsága révén istenekben hitt. Ezért hozzáfogott, hogy az isteneknek oltárokat és szobrokat állítson. Ez után könnyen megtanulta, hogy hangokat és artikulált szavakat képezzen, majd pedig feltalálta a házat, a ruházatot, a lábbelit, a takarót és a föld teremtményeit. Ilyen módon készültek fel tehát az emberek az életre”.⁶

Platón fent idézett szövegében rácsodálkozhatunk egy érdekes, a szöveg alapján magától értetődőnek tűnő fontossági sorrendre: az ember a megszerzett tudást először az isteni kultuszok kialakítására használja fel, és csak később foglalkozik mindennapi szükségleteinek kielégítésével.

Ezért mítoszokkal, mágiákkal, rítusokkal megtöltött mikrovilágot épített magának az ember, és ezt a mikrovilágot helyezte a kozmosz középpontjába. A megszentelt kozmosz rendezett, érthető, biztonságos és otthont adó volt, szemben a környező ijesztő és kiismerhetetlen káosszal. Így osztotta ketté az emberi képzelet a világot szent és profán tartományra.⁷

„A «szentség» tulajdonképpen Isten jelenlétét jelentette egy adott tárgyban, egy adott helyen vagy az ember életében. Isten jelenlétét egy profán világban. [...] A szent tartomány élesen el volt választva az őt körülvevő profán világtól. Ezt az

---

4 Apollodórosz I.7,1

5 Platón I. köt. Protagórasz, 195. old.

6 Platón I. köt. Protagórasz, 196. old.

7 Eliade A szent 15-30.

elválasztást hangsúlyozták azok a mítoszok és szertartások, amelyek azt sugallták, hogy rendkívül nehéz átkerülni, átküzdeni magunkat az egyik világból a másikba.”⁸

A szent tartományba mindig viszontagságos út vezet, ami könnyen érthető a „beavattatás” révén nyerhető előnyök fényében. Aki a beavatási rítuson átküzdötte magát, többé már nem kiszolgáltatott; feloldozást kap a mulandóság, a halál rémítő kilátása alól – örökre részese marad a létezésnek. A szent középpont elérése a világban való eligazodás Alfája és Omegája, és ami talán ennél is sokkal fontosabb: a kereső rálelhet önnön lényének középpontjára.

II.2. Archetípus

A tudományos megismerés: Galilei, Kopernikusz és Darwin eszméi olyan változások sorát indították el, melyek megingatták az ember hitét abban, hogy a világ középpontjában van. „Az égbolt ma is éppen úgy feszül fölöttünk, mint annak idején, a személyesen, percenként változó felhők csak úgy változnak, változatlanul. De az égi hierarchia végtelenül eltávolodott, és úgyszólván csak képzeletünkben él már, Isten pedig «a szívünkben lakik» (de még onnan is «elszökik...virradatra»)”.⁹ Másrészt az ipari forradalommal kezdődött robbanásszerű technológiai fejlődés jórészt függetlenítette az ember mindennapjait a természeti erővel való napi küzdelemtől: saját környezetünket már szinte kizárólag magunk tervezzük és építjük, a természet hatalmával csak ritkán kerülünk közvetlen kapcsolatba. Részen ez az oka annak, hogy a természet körforgásához fűződő ősi rítusoknak már csak a felszíni rétege érint meg minket. Jung nézete szerint mégsem veszítettük el a kapcsolatunkat az archaikus világnézettel, mert a kollektív tudatalattink őrzi azokat az ősképeket, amelyekből az emberiség legfontosabb ideái és képzetei erednek.¹⁰ Amikor szimbólumok segítségével aktiválódnak az archetípusok – életről, halálról, istenről, anyáról, apáról, születésről, jóról, gonoszról – akkor újraéled az a mitikus kiszolgáltatottság-élmény, ami a Prométheusz-történetben is megjelent.

II.3. Az archetípusok keresése/megélése

Az egységes világkép megbomlásának egyenes következménye, hogy akik nem kötődnek semmilyen vallásos ideológiához, vagy akiknek a tudomány nem teremtett új hitet, gyökértelessé váltak. Megszűnt a közösségben végzett „égi archetípus”¹¹ utánzása, de megmaradt a világ középpontjából való kikerülés, és egyben a saját középpont elvesztésének traumája. A mai individualista társadalmakra jellemző, hogy sokan úgy érzik: semmilyen valós közösséghez nem tartoznak. A hagyományos közösségek: a család, a falu, a törzs egyre gyengébb kötésekkel tartják maguknál a tagjaikat, akik ezért egyre árvábbnak, egyre kiszolgáltatottabbnak érzik magukat. Az elidegenedés egyik legbaljósabb hiánytünete a szentség átélésének

---

8 Hankiss 60. old.

9 Fónagy 9. old.

10 Koronkai 93 - 110. old.

11 Eliade: Az örök 19. old.

hiánya, ami nagyon nehezen elviselhető a modern ember számára csakúgy, mint a korábbi korok embere számára volt.

Szükségszerű reakció tehát az elszánt, és többnyire „alulról szerveződő” kutatás a világban való eligazodást segítő és a helyünket a világban kijelölő tájékozódási pontok után. Különböző nevezőjű mikrovilágok alakultak ki intézmények, klubok, mozgalmak, ezoterikus irányzatok, szekták, virtuális közösségek formájában. Ezeknek a modern mikrovilágoknak közös jellemzője, hogy ha az adott közeg tagja a közösség szabályai mentén él, gondolkodik, cselekszik, akkor számára a szent középpont megnyugtató közelségének igénye mellett a közösséghez tartozás ősi igénye is kielégül. (Ennek egyik, tömegeket megmozgató megnyilvánulása volt a hatvanas évek hippy-mozgalma is; az sem véletlen, hogy a tudatmódosító szerek a reneszánszukat élték abban az időben.)

Mára a közösségi lét új, többnyire virtuális és felülről szervezett „szentélyei” jöttek létre, amelyek azonban híján vannak a személyes kapcsolatokra épült közösségek valódi felelősségvállaláson alapuló kohéziójának, és többnyire profán (anyagi) érdekek szolgálatában állnak. A tömegkommunikáció, a bevásárlóközpontok, vagy az interneten folyó végtelenített virtuális játékok ennek tipikus példái.

Hankiss Elemér „Az emberi kaland” című könyvében erről a jelenségről így ír: „Az elmúlt néhány évtized során a televíziós készülékek váltak a világ már-már legfontosabb, mitikus központjaivá. Lehet, hogy hatalmasabbak, mint amilyenek a hajdani totemoszlopok, szentélyek, életfák, szent városok, vagy kozmikus hegyek valaha is voltak. [...] Az ember élhet a világ legtávolabbi sarkában, a világ legszegényebb s legelrejtettebb falujában, de amikor a televízió képernyőjét nézi, mégis úgy érzi, hogy a világ közepében van. Hogy ő a világ közepe.”¹² Hankiss másik ide tartozó példája a bevásárlóközpont: „Az elmúlt néhány évtizedben nagy és jövedelmező iparág alakult ki, amely abból él, hogy újra teremti és megerősíti az emberközpontú világmindenség illúzióját. [...] Ha az ember már bent van, akkor nehéz ellenállnia annak az érzésnek, hogy egy remek és boldog univerzum középpontjában áll”.¹³

Az iparilag fejlettebb országok polgárainak egyre nagyobb hányada éli társadalmi életének tetemes részét az interneten könnyen elérhető virtuális közösségekben. Ezek témám szempontjából talán legérdekesebb fajtája a virtuális szerepjáték, melyet általában archaikus társadalmak törvényeit idéző szabályok alapján akár több tízezer felhasználó játszik egyszerre, a számítógép mellett ülve naponta sok órán át. Ezek a játékok nemtől, kortól és világnézettől szinte teljesen függetlenül sokmillió embernek nyújtják a közösségi lét illúzióját, mert a virtuális társadalmat, amelynek a felhasználók tagjaivá válnak, tervezőik úgy konstruálták, hogy abban a „szent” aspektus a valódi világban tapasztaltnál jóval nagyobb és kikerülhetetlen súlyt kap. Nem kétséges, hogy a szerepjátékok egyik legnagyobb vonzereje éppen ebben rejlik.

---

¹² Hankiss 83.old.

¹³ Hankiss 85.- 86.old

A deszakralizált modern társadalmak alapvetően racionális világa sem mentes bizonyíthatatlan hiedelmektől és tabuktól. Ennek egyik oka éppen az ősi vallásos világfelfogásból megőrződött igény, hogy a láthatatlan erőket megszelídítsük és irányítsuk magunk körül. Ennek érdekében sokan pl. illedelmesen köszönnek az úton előttük keresztbe áthaladó fekete macskának, vagy az orvostudomány csúcstechnikával felszerelt, és – legalábbis a világ legfejlettebb országaiban – óramű-szerű pontossággal szervezett nagyüzemeiben: a kórházakban, nincs tizenhárom kórterem. De ide kapcsolódik Radnóti híres versrészlete is: „hogy ne feleljek aznap, egy kőre léptem én”.¹⁴

„A magát vallástalannak érző és megjelölő modern embernek egész – álcázott – mitológiája és sok «lesüllyedt» rítusa van. Az újévi multságok vagy a házszentelők például, mint már említettük, noha elvilágiasodtak, szerkezetükben még mindig megújítási rítusra emlékeztetnek. Ugyanez érvényes a házasság, a gyermekszületés, új munkahelyre kerülés vagy előléptetés alkalmából tartott ünnepekre és multságokra”.¹⁵

A fenti példákból talán kitűnik, hogy elemi, elnyomhatatlan emberi igény a közösséghez és a megszentelt léthez tartozás vágya. Ez a vágy láthatólag minden körülmények között utat tör magának vallás, tudomány, réteg-mozgalmak, vagy akár babonák, mesterségesen gerjesztett hiedelmek, virtuális közösségek létrejöttével. De ugyanez az igény talál kifejezési formát a művészeti alkotások nagy többségében is.

III. JÁTÉK

Az utóbbi években készült tárgyaimat a „játék” fogalma köti össze. A következőkben a játéknak az emberi kultúrákban elfoglalt szerepéről szóló azon elméleteket fogalom össze, melyek számomra a legfontosabbak.

A játék sokszor volt már tudományos vizsgálódás tárgya számos diszciplínában, a művelődéstörténettől a természettudományokon át a matematikáig. Jan Huizinga holland történész „Homo Ludens” című könyvében felsorolja azokat a korábbi elméleteket, amelyek biológiai, szociológiai és filozófiai szempontból keresik a választ arra a kérdésre, hogy mi készített minket játékra.

A könyvben idézett korábbi válaszok lényegében a következők: A játék révén

- életerőnk feleslegét „csapoljuk le”,
- a velünk született utánpótlási ösztönnek engedelmessé válunk,
- a feszültségeinket oldjuk fel,
- valamilyen komoly tevékenységet gyakorolunk, amit az élet később megkíván tőlünk,
- az önfegyelmében kapunk segítséget,
- hatalom utáni vágyunkat akarjuk érvényesíteni,

---

¹⁴ Radnóti 46. old.

¹⁵ Eliade: A szent 194. old.

- másokkal szeretnék versenyre kelni,
- ártalmas ösztöneinket vezethetjük le,
- túlságosan egyoldalú tevékenységeinket egészítjük ki,
- a valóságban teljesíthetetlen kívánságainkat elégítjük ki fiktív módon, ezáltal egyéni öntudatunkat tápláljuk.¹⁶

Huizinga arra a következtetésre jut, hogy ezeknél sokkal fontosabbak „azok a formális vonások, amik minden játéktevékenységben megjelennek, továbbá az a szerep, amit a játék betölt”.¹⁷ Saját következtetéseit a következőkben foglalja össze:

- A játék szabad cselekvés, maga a szabadság. Nem társul hozzá erkölcsi kötelezettség.
- A játék érdek nélküli. „Olyan szférában székel, amely a lét, a faj-, és önfenntartás biológiai folyamatain túl fekszik.”¹⁸
- A játék rendet teremt. „A tökéletlen és zavaros életbe időleges és elhatárolt tökéletességet visz.”¹⁹
- A játékterek (aréna, játékasztal, templom, színpad, filmvászon, tárgyalóterem) „alakjukra és funkciójukra nézve mind megszentelt területek. Elkülönített, bekerített, felavatott helyek, amelyekben belül külön saját szabályok érvényesek. Időleges világok ezek a „közönséges” világokon belül.”²⁰

Huizinga az archaikus népek szent rítusait, mítoszait szakrális játékoknak tekinti. Úgy véli, hogy a szent cselekvés formailag nem különbözik a játéktól. Könyvében kifejti, hogy a profán világ minden területéről elmondható, hogy érvényesek rájuk bizonyos játék definíciók. „A rítus a szakrális játékból nőtt ki; a költészet a játékban született, és mindenkor a játék táplálta; a zene és a tánc szintiszta játék volt. A bölcsélet és a filozófia azokban a szavakban és formákban találta meg a maga kifejezését, amelyek a vallási disputákban születtek. A háborúskodás szabályai és a nemesi élet konvenciói játékalakzatokra épültek. Végül is meg kell tehát állapítanunk azt, hogy a civilizációt, korai szakaszaiban, játszották. Nem úgy jön a játékból, mint ahogy egy csecsemő az anyaméhből: a civilizáció játékban és játékként születik, és sohasem hagyja el azt.”²¹

Gadamer játékképzőfilozófiai alaptétele szerint, „a játék léte nem a játszó tudatában vagy magatartásában van, hanem épp ellenkezőleg: a játék vonja be a játszót a maga birodalmába, és tölti el a maga szellemével. A játszó maga fölött álló valóságként tapasztalja a játékot.”²²

---

16 Huizinga 10.old.

17 Hankiss 156.old.

18 Huizinga 17.old.

19 Huizinga 19.old.

20 Huizinga 18.old.

21 Hankiss 157.old.

22 Gadamer 93.old.

Amit Hankiss Elemér ír az „Emberi kaland” című könyvében, az számomra a játék legbenső lényegét fogalmazza meg: „Amikor az ember belép a játék világába, ezzel kiszabadul az anyagi világ megalázó szolgátságából, és átlép a szabadság birodalmába. [...] Maga mögött hagyja a félelmek és remények világát. [...] A játék birodalma egyúttal a tökéletes igazságosság világa is. Mindenki, minden résztvevő ugyanazokkal a jogokkal és lehetőségekkel és esélyekkel rendelkezik itt. [...] Ebben a világban nincs bűn és büntudat, nincsenek gátlások, neurózisok, patológiák. [...] nincsenek veszélyek, fájdalmas elfojtások. Nincs kínzó felettes én. [...] Nincs semmi, amit az ego nem tudna elviselni és elfogadni. [...] Ebben a világban a gátlástalan s határtalan gyerekes önösség nem bűn, hanem szabály. [...] A játék világában kiszabadulunk az eredendő bűn világából. [...] A játék segítségével megmenekülünk [...] az élet és a halál zaklató kérdéseinek hálójából is. [...] És a játék még ennél is többre képes. [...] Új világot teremt, egy szimbólumokból felépített világot, amelynek megvan a maga saját, autonóm törvényrendszere. [...] Amikor átlépünk a valóságos világból a játék világába, akkor tulajdonképpen a zűrzavar és káosz világból lépünk át egy áttetsző és rendezett világba, amelyet általunk meghatározott törvények szabályoznak.”²³

Mivel a témám szempontjából mellékvágánynak tekinthető, ezért itt csak érintőlegesen említem a társadalomtudományok és a természettudomány játék-felfogását, amelynek önmagában könyvtárnyi az irodalma. Ez a felfogás a matematikai játékelmélet Neumann János által 1928-ban megfogalmazott paradigmáján alapul, melynek lényege: optimális stratégiák keresése adott szabályok keretei között egymással interakcióban álló játékosok számára azokban az esetekben, amikor minden döntés értéke (a játékos szempontjából vett „haszna”) a többi játékos stratégiaválasztásától is függ.²⁴ A játékelmélet Neumann óta hosszú utat tett meg – klasszikus formájában vállalatok és kormányzati szervek döntéseinek előkészítésében alkalmazzák rutinszerűen, de egy újabb keletű ága, az ún. evolúciós játékelmélet a természettudomány, közelebbről az elméleti biológia egyik leghatékonyabb matematikai módszere is. A játékelmélet mindig egymással versengő és/vagy együttműködő stratégiák sorsára vonatkozó előrejelzéseket tesz, ebben az értelemben tehát valóban kevés köze van ahhoz az interakcióhoz, amely a tárgyaim és befogadóik között kialakul.

---

²³ Hankiss 159-160.old.

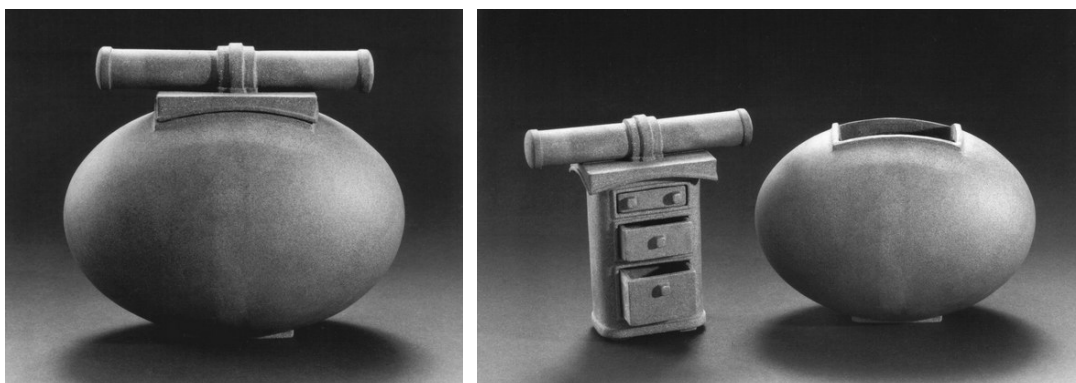
²⁴ Eigen-Winkler 35.-36. old.

IV. SZIMBÓLUMOK

A térben és időben távol eső kultúrák tárgyi világába sokszor beépültek a természetben gyakran előforduló alapformák oly módon, hogy a világ teremtéséhez és a természet körforgásához fűződő mítoszokat szimbolizálták. „A szimbólumalkotást és annak használatát nem csak a vallásos világszemlélet jellemzőjeként tekinthetjük. Ez az emberi gondolkodásmód lényegi eleme”.²⁵ Jung²⁶ úgy véli, hogy valóban készségszinten rendelkezünk az archetipikus gondolkodás képességével. A szimbólumok segítségével tehát fel lehet ébreszteni a racionálisan nem megfogalmazható érzéseket. Ez a metanyelv megérinthesi a befogadó tudattalanját akkor is, ha nem ismeri tudatosan a szimbólumok jelentését/nyelvét.

Az alapformák és részletek, amiket a tárgyak készítésekor használnak, sok alapszimbólumot jelenítenek meg. Ilyen a tojás- vagy a magforma, a kör, a négyzet, az ablak és a mögé rejtett golyók (gömb), vagy rések mögötti üregek (barlang) és a színek.

IV.1. Tojás

Ékszerszertartó 1990. Anyagában színezett samottos agyag. Méret. 17,5 x 15 x 9 cm

A tojás ősidőktől fogva a termékenység és a tavasszal megújuló természet egyetemes szimbóluma. A létezés eredetére utal. A világ teremtéséről szóló mítoszokban gyakran szereplő kozmikus tojás a teremtés kezdete, minden létező dolog csíráját magában foglaló osztatlan teljesség. A kozmikus tojás motívuma számos nép mítoszában megjelenik. Az ókori egyiptomi népi mondákban, a világtojást Ptah isten fazekaskorongon alkotta meg. Ré, a Nap, a tojássárgájából ered.²⁷

Az óind Cshándógja upanisad szerint a világ keletkezése a következőképpen zajlott:

„Kezdetben nemlétező volt a világ, ez létezővé lett, így keletkezett. Tojás lett belőle. Az egy évig hevert. Azután szétnyílt kétféle. Kettényílt héja ezüst volt és arany.

---

²⁵ Szimbólumszótár

²⁶ Jung 1993

²⁷ Szimbólumtár

Ezüst héja a Föld, arany héja az Ég. Mészhéjából lettek a hegyek, hártájából lettek a felhők és a köd, ereiből lettek a folyók, nedvéből lett az óceán. Kikelt belőle a Nap”.²⁸

A finnek őseposza, a Kalevala is tojásból eredezteti a világ teremtését:

„Tört tojásnak alsó fele
Válik alsó földfenékké,
Tört tojásnak felső fele
A felettünk való éggé,
Sárgájának felső fele
Fényes nappá fenn az égen,
Fehérjének felső fele
A halovány holddá leszzen;
Tojáson mi tarka rész volt,
Égen csillag lesz belőle,
Tojáson mi feketés volt,
Lesz belőle ég felhője.”²⁹

A hellenizmus idején, a síremlékeken szereplő tojásmotívum az újjászületésre utalt. A széttört tojásból égbeszálló madár pedig, az anyagi létből való kiszabadulást jelképezi.³⁰

---

28 Upanisadok, 102. old.

29 Kalevala 5. old.

30 szimbólumtár

IV.2. Mag

Titoktartó 1996
Anyagában színezett samottos agyag, máz.
Méret: 20 x 15 x 6 cm

A rácsos tetőt felhúzva egy reteszes rész látható.

Az Iparművészeti Múzeum tulajdona.

A Cshándógja upanisad egyik példázatában a fügemag látszólagos üressége és jelentéktelensége ellenére a mindenség lényegét hordozza: „ebből a láthatatlan parányiból lett a hatalmas fügefafa. Hidd el, kedvesem, ez a parányi a mindenség lényege, ez a Valóság, ez a Lélek.”³¹

A mag az élet, a halál és a feltámadás jelképe, mivel a magnak el kell pusztulnia ahhoz, hogy új élet válhasson belőle, és így megsokszorozódjon. Az ókori mitológiák folyamatosan meghaló és feltámadó isteneinek attribútuma, mert a magban is évenként ciklikusan váltakozik a megnyilvánuló és a nem megnyilvánuló lényeg.³²

IV.3. Kör

A kör önmagába visszatérő jelként a teljességet, az egységet, a tökéletességet és a harmóniát testesíti meg. A kör kezdet és vég nélküli szabályos görbe vonalként az örökkévalóságot, a végtelenséget, az ismétlődő és örök visszatérést jelképezi.³³ Lényeges jelkép a keleti filozófiákban. A zen filozófiájában a kör egyszerre jeleníti meg a világegyetem teljességét és az alapvető ürességet.³⁴ A kínai taoista mágikus művészetben, a körben egyesül az egyszerű a tökéletessel, az üresség a telítettséggel. Ez a szimbólum jeleníti meg azt a misztikus erőt, amely mozgásba hozza a világot.³⁵

A kozmoszt számos hagyomány olyan gömbnek vagy korongnak képzelel el, amelyet a káosz vesz körül. A Nap csillagászati és asztrológiai szimbóluma a kör, közepén ponttal. Ez a szerkesztőelv jelenik meg az ősi települések alaprajzán és a buddhista mandalán is. A védekezésnek, a bennünket körülvevő biztonságos térnek a kör a legtermészetesebb formája. Innen ered a tibeti mágikus kör, amely megóv a rossz szellemektől,³⁶ vagy a mágusok varázsköre, melynek védelme nélkül nem mertek gonosz szellemeket és démonokat megidézni.³⁷

31 Upanisadok, 126. old.

32 Jelképtár 149.old.

33 Szimbólumtár, jelképtár 128. old.

34 Bancroft 35. old.

35 Legeza 82. old.

36 Mitológiai enciklopédia. 157. old.

37 Seligmann 189. old.

IV.4. Gömb (golyók)

Belső hang II. 1996
Samottos agyag, oxid keverék, pamutzsínór.
Méret: 40 x 47 x 20 cm

A tárgy billegtetésekor a függesztett gömbben, és a rács mögött lévő kis golyók különböző hangokat adnak.

A Pécsi Janus Pannonius Múzeum tulajdona

A gömb tulajdonképpen a három dimenzióba helyezett kör, így szimbolikus jelentése érintkezik a körnél fentebb leírtakkal. A legtökéletesebb test, a harmónia kifejeződése. Platón kozmológiájában a világ gömb alakú, mivel Isten a teremtésnél a legtökéletesebb formát választotta ki az összes létező forma közül: „Alakot pedig olyat adott neki, ami illik hozzá és lényével rokon. Ahhoz az élőlényhez pedig, mely minden élőlényt magába kell, hogy foglaljon, az az alak illik, mely minden alakot magába foglal: ezért gömb alakúra – mely középtől a felületéig minden irányban egyenlő távolságra van – és kerekdedre formálta meg, mert ez az alak a legtökéletesebb és önmagához mindenütt leghasonlóbb az összes alakok közül”.³⁸ Ez a világkép jelenik meg a madridi Pradoban Hieronymus Bosch „A Gyönyörök kertje” című triptychonján is. A Föld olyan lapos korongként jelenik meg, amelyre alul-felül két áttetsző félgömb borul.

A gömb kozmikus szimbólumként jelenik meg a papok labdajátékában is: „a középkorban, húsvét napján a püspökök és papjaik szent labdajátékot játszottak a katedrálisok hajóiban, a hajdani szertartásos táncok, illetve az angyalok Isten körüli táncának emlékére. És egyben öntudatlanul felelevenítették a húsvéti labdajáték ősgermán rítusát, ahol a labda a napot szimbolizálta, ahogy dicsőségesen feltámad a tél sötét hónapjai után”.³⁹

---

38 Platón III. k. Timaios, 330. old

39 Hankiss 168. old.

IV.5. Négyzet

Három kívánság 2000
Samottos agyag, oxidkeverék, aranszínű metál füst
Méret: 35 x 13 x 13 cm

A négyzetes lyukba felülről benézve egy aranyhalacska látható.

A négyzet, mint szabályos alakzat a körhöz hasonlóan a rendezett világkép motívumaként jelenik meg. Amíg a kör az eget jelképezi, ellentétpárja, a négyzet, a föld szimbóluma. A négyzet az állandóságot, stabilitást, a mozdulatlanságot és a halál bizonyosságát közvetíti. (Ebben is tökéletes ellentéte az öröké tartó dinamikus mozgást megjelenítő kör.) A kör négyesítés az isteni gondolat tárgyiasultságát, az anyag életre keltését szimbolizálja.⁴⁰ A körbe írt négyzet a földi, anyagi világ, az égnek (a szelleminek) való alárendeltségét jelképezi. A négyzet tehát az égi szféra tökéletességét képviseli a földön.⁴¹

„A négyzet a teremtett világ formája, ezt a formát utánozza az ember, amikor létrehozza saját világát: „a megtelepedés valamely országban a kozmogóniát ismétli meg. A centrum kozmogóniai jelentőségét látva most már jobban érthető, miért ismétli meg minden emberi letelepedés a világ egyetlen középpontból (a »köldökből«) történő teremtését. Miként a világmindenség egyetlen középpontból fejlődik ki, és a négy égtáj felé terjeszkedik, úgy jön létre egyetlen kereszteződés körül a falu. Bali szigetén, ahogy Ázsia számos más táján is, mielőtt új falut építenének, először valamilyen természetes csomópontot keresnek, amelyben két út merőlegesen metszi egymást. A középpont köré szerkesztett négyzet egyfajta imago mundi”.⁴²

A különböző, négyzetbe rajzolt hálós ábrák (sakktábla-szerű minták, az andráskereszt és az álló kereszt egy négyzeten belül, vagy a malomjáték táblája) már a legkorábbi paleolitikumban megjelennek. Ezekről a motívumokról Moskovszky azt feltételezi „A sors és játék” című könyvében, hogy összefüggésben lehetnek azzal a ténnyel, hogy már a neandervölgyi ember felfedezte a világtájakat.⁴³

Marie König így ír a négyzet alakú karcok keletkezéséről: „A kelet–nyugati világtengely, amely kétfelé vágta a világot, a csillagok megfigyeléséből adódott. Azonban az már tisztán a gondolkodás eredménye volt, ahogyan az ember megtalálta a pregnánsabb világrendet, a négyfelé osztást, és annak kifejezését a vonalkeresztben. Feltételezi a vonal rendezői elvét [...] Teremtő ötlet ez, amelynek segítség-

40 Jelképtár 128. old.

41 Szimbólumtár

42 Eliade: A Szent 39. old.

43 Moskovszky 12. old.

gével megtalálható lett a rendezett világ minden időre kötelező érvényű alapstruktúrája [...] a Világ középpontot kapott: a két világtengely metszéspontját. Innen indult ki a négy égtáj, és végződött a négy sarokpontban, a metszéspontban pedig négy derékszöget alkotott [...] A négyes struktúra képe [...] nem a szerves növekedésből eredt, hanem egy fogalomalkotó gondolkozásból született”.⁴⁴

Fontosnak tartom még itt, a négyzet szimbolikájánál megemlíteni Reuven Feuerstein izraeli orvos agyfejlesztő gyakorlatait. A pszichológus módszere a következő: szellemi fogyatékos vagy agysérült gyermekeknek azt a feladatot adja, hogy egy papírlapon lévő háromszög vagy négyzet sarokpontjait össze kell kötniük egy-egy vonallal. Később egyre bonyolultabb feladatokat kapnak, amik az elemző és szervezőképességet fejlesztik, és ezáltal kialakulhat náluk az absztrakt gondolkodás. A módszer segítségével súlyos és reménytelen (pl. Down-kóros) esetekben is látványos eredményeket ért el. Moskovszky felveti annak lehetőségét, hogy a Franciaországi kultuszbarlangok falán megtalált geometrikus ábrák, amiket évezredekken át újra és újra átvéstek, hasonló hatással lehettek az odajáró fiatalok (erről a lányomok adnak bizonyosságot) értelmi képességeire. Talán ezek a gyakorlatok tették őket képessé arra, hogy szellemi vezetőkké, papokká váljanak.⁴⁵

IV. 6. Ablak

Nyakék 1992
Anyagában színezett samottos agyag, bőr zsinór
Méret: 9 x 4 x 3 cm

A rácsos ablak mögött egy figura látható

Az ablak két nagyon ellentétes világ határán helyezkedik el. Ilyen ellentétes világok: a külső – belső, a látható – láthatatlan, a nyitott – zárt, és a világos – sötét. Az ablak a két világot elválasztja egymástól, de ugyanakkor közvetít közöttük, össze is köti őket. A két világ közti kapcsolatot, az egyik világból a másikba történő átjárást – erősen korlátozva ugyan, de – mégiscsak lehetővé teszi. Ez a korlátozás hasonlít a szita működéséhez: a tulajdonságokat megsűrve, csak bizonyos minőséget és mennyiséget enged át az egyik szférából a másikba.

Sok nyelvben az ablak és a szem szavakat azonos, vagy hasonló szóalakkal jelölik. Ez a hasonlóság onnan ered, hogy az ablak a ház szeme. Az ablakon keresztül nézve belátható a ház környezete, a külvilág, ahonnan a veszély érkezik. Ugyanilyen szoros etimológiai kapcsolat áll fenn az ablak és a fény szavak között. Innen ered az ablak-jelkép viszonya a fényvel, a világossággal, és a különleges látás képességével. Ennek segítségével tud kapcsolatot teremteni az emberi lélek a Nappal, az égites-tekkel, és a természetfeletti hatalommal.

44 König, idézi: Moskovszky 12.old.)

45 Moskovszky 13.old.

Az ablak, mint építészeti elem későbbi fejlemény, mint az ajtó. Azokban a kultúrákban, ahol még nem használnak ablakot, az ajtó hordozza az ablakra jellemző szimbolikus tartalmakat. Megfigyelhető ez a fáziskésés a szakrális épületeknél is. Érdekes tény, hogy a lakóházakhoz képest a templomoknál még később jelenik meg az ablak használata. A templom legszentebb részei (szentély, oltár) pedig még később kapnak ablakot. Ennek az az oka, hogy ezeket a területeket igyekeztek a legtovább elzárni a fénytől és az avatatlanok tekintetétől.⁴⁶

IV.7. Üreg/Barlang

Titoktartó 1992 Anyagában színezett samottos agyag. Méret: 22 x 22 x 7 cm

A barlang ősi kultikus jelentőségét a barlangfestmények és faragványok bizonyítják. A nyugat- és észak-európai neolitikum dolmenjei olyan mesterséges barlangok voltak, ahol kultikus szertartások zajlottak. A földmélyi üreg, mint védett, sötét hely szemben áll a veszélyekkel teli, de világos külső világgal. A külső – belső, a világos – sötét, a látható - láthatatlan ellentéte fogalmazódik meg itt. A barlang sötétjében a szaglásnak, hallásnak, tapintásnak és az ösztönöknek megnő a szerepe. Platón híres barlang-metáforájában az ember földi létét és valóságélményét olyan, arccal a barlang fala felé fordulva leláncolt rabok helyzetéhez hasonlítja, akik csupán a hátuk mögötti bejárat előtt elvonuló emberek árnyékát láthatják.⁴⁷

IV.8. Színek

A színeket – elsősorban a szivárvány hét színét – minden kultúra a kozmikus renddel kapcsolta, s a hét bolygóval, a hét éggel, a hét zenei hanggal, de a hét napjaival is egy rendszerbe foglalta”.⁴⁸

Az alapvető színasszociációk a természeti előképek nyomán alakultak ki, csak később rakódtak rájuk más jelentéstartalmak. A színélmény erős hatással lehet a lelki világunkra. A hatás viszonylagos, függ a szemlélő lelkialkatától, korábbi élmény-

⁴⁶ Mitológiai enciklopédia. I. köt. 25. old.

⁴⁷ Platón II. k. Állam, 455-462. old

⁴⁸ Jelképtár 205.old

anyagától, életkorától vagy akár az egészségi állapotától is. Mégis léteznek olyan színek, szín-együttesek, amelyek a legtöbb emberre hasonló hatást gyakorolnak. A vörös színt például – evolúciós örökségként – elődeink vészjelzésként értékelték, mert a természetben az élénkpiros a leggyakrabban veszélyt: kiömlő vért vagy tüzet jelzett. A földszínek ezzel ellentétben a nyugalom, a megszokott, biztonságos környezet színei. Ezek a színek az anyaság és az ösztönszféra kifejezői is. Társíthatók még hozzájuk a hallgatagság, egyszerűség, alázat fogalmak.

Alább csak azon színek szimbolikáját ismertetem, amelyeket a földszíneken kívül a tárgyaimon alkalmazok.

Fekete

A fekete színhez sok negatív érzet társul. Ilyenek a káosz, lemondás, gyász, sokszor a gonosz erők megnyilvánulása, mint pl. a fekete mágia. Ugyanakkor nagyon sok vonzó fogalommal is párosul. Az örök megmaradásnak és az újjászületésnek is szimbóluma. A világtól és a profán élettől való elfordulást, az alázatot is kifejezi, ezért választották a papok ruházatuk színéül.

Az utóbbi időben készített munkáimnak leginkább fekete színt adtam, mert az volt a célom, hogy lecsendesítve a néző elméjét, a szellemi tartalmakra irányítsam a figyelmet.

Fehér

A fehér színt leginkább a tisztaság, transzcendencia, tökéletesség, megtisztulás, egyszerűség isteni fény és az ártatlanság képzetével társítják, ezek miatt úgy tartják, hogy képes távol tartani az ártó erőket. Ezért válhatott a gyász színévé is (halotti lepel, vagy megemlíthető itt, hogy Magyarországon is több helyen volt a gyászviselés színe). „Magában foglalja a földi világ dualitását, mivel egyaránt jelenti az életet is”.⁴⁹

Arany

Az arany színt is szoktam alkalmazni azokon a munkáimon, ahol a szimbolikája segítségével fejezem ki magam. „Minden dolog központját, szívét jelenti, az elért tökéletességet, az egészet, a megszilárdult, összesűrűsödött fényt [...] A napfény, az isteni hatalom, a megvilágosodás, a halhatatlanság, a dicsőség jelképe”. Mivel az arany a legértékesebb nemesfém, nyelvünkben olyan kifejezésekben fordul elő, ahol a szélsőségektől mentes, bölcs életfelfogásra utal: arany középut, aranykor, stb.⁵⁰

Vörös

A vér és a tűz miatt az élet és a halál jele volt egyaránt. Az ókori babonák szerint megóv az ártó szellemektől és veszélyektől, ezért kentek be vörös színnel több kultúrában állatokat, vagyontárgyakat, hogy megvédjék őket. A paráznságra utaló negatív jelentése jóval később rakódott rá.

---

49 Szimbólumtár

50 Szimbólumtár

IV.9. Univerzális szimbólumnyelv, kultúrafüggő kifejezőmód

A legtöbb itt felsorolt (és sok más) elemi szimbólum univerzális abban az értelemben, hogy szinte minden kultúra számára közel ugyanazt a jelentéstartalmat hordozza. (A színek szimbolikája azonban kivétel ez alól: nagyon gyakoriak az egymástól független, vagy akár homlokegyenest ellentétes értelmezések – gondolhatunk itt pl. az afrikai és az európai kultúrák közötti különbségre a gyász szín-szimbólumai tekintetében.) A többé-kevésbé egységes szimbólumok csoportosítása, súlyozása viszont szinte minden kultúrában eltérő, egyedi, és az adott kultúrát markánsan jellemző formanyelvhez vezet. Az egységes szimbólumokon alapuló kifejezőmódok sokfélesége valóban az egymástól távoli, beszélőik számára kölcsönösen érthetetlen nyelvek sokféleségét juttathatja eszünkbe. Ennek egyik legmegdöbbentőbb megnyilvánulását személyesen is volt alkalmam átélni.

Japánban töltött féléves ösztöndíjas időszakom végén záróeseményként a résztvevőkkel közösen rendeztünk egy kiállítást. Azon túl, hogy bemutassuk az ott töltött idő „termését”, köszönő gesztusként berendeztünk egy külön termet azokból a tárgyakból, amelyek karakterébe legjobb tudásunk szerint beépítettünk valami nagyon japánosat. Elképesztő volt számomra, hogy ezt a szándékot a japán résztvevők még csak meg sem sejtették. A felfüggesztett füstölő-égető is ezek között a tárgyak között szerepelt, ami itthon sokak által igen japános tárgynak találtatott.

Füstölő 1994
Anyagában színezett samottos agyag, selyem zsinór
Méret: 25 x 13 x 16 cm

A tárgy belső terében helyezhető el a kúp alakú füstölő

A Budapesti Iparművészeti Múzeum tulajdona.

V. FORMAALKÍTÁSI ALAPELVEK

A két, már említett korszak formaalakításomban is kitűnik. Az egyik csoportba azok a tárgyak tartoznak, amelyek feszes, zárt formájúak, teljesen szabályosak, tömörszerűek, minden részletükben nagyon kidolgozottak. A későbbi tárgyaim felületkialakítása sokkal szabadabban kezelt, és formailag sem teljesen szabályosak. E markáns különbség ellenére a tárgyak „kisugárzása” teljesen megegyezik. Érződik minden munkámon, hogy egyfajta belső szabályt követnek. Alább azokat az alapelveket ismertetem, amelyeket mindig figyelembe veszek, amikor meghatározom az arányokat és a tárgy ritmusát.

V. 1. Szimmetria

Kivétel nélkül minden tárgyam tengelyesen szimmetrikus. A szimmetria számomra erőt hordoz, mégis nyugalmat áraszt. Segít nekem a tárgy ritmusát kialakítani. Olyan vonatkoztatási rendszert ad, amely kijelöli az apróbb részletek helyét a tárgy egészén. Hermann Weil így ír a szimmetriáról: „A szimmetria – bármily szűken vagy tágan fogjuk is fel jelentését – olyan fogalom, mellyel az ember hosszú koro-
kon át igyekezett a rendet, szépséget és tökéletességet megérteni és megalkotni. [...] A természeti szimmetria a természetet kormányzó matematikai törvényekből ered, a művészeti pedig az alkotó művésznek az ideára való intuitív ráérzéséből; [...] a művészetben emellett még az emberi test külső megjelenésének kétoldali szimmetriája is hatott”.⁵¹

Többször próbálkoztam azzal, hogy a nagyon erősen szimmetrikus alapformáktól eltérjek, mert nagyon szeretem a szabálytalan, organikus tárgyakat, alakzatokat. Amikor elkészült néhány aszimmetrikus tárgyam, mégis úgy éreztem, hogy nem tudok azonosulni velük, mert túlságosan „mozognak”. Úgy tűnt, hogy nincsenek, és nem is lehetnek készen, bármely irányba tudnám folytatni velük a munkát. Azt a nyugalmat és rendet, amit a szimmetrikus és geometrikus formaalakításommal könnyedén el tudok érni, az általam készített organikus formákban eddig még nem találtam meg.

V.2. Koordinátarendszer

Budapest Nagydíj 1999
Anyagában színezett samottos agyag, máz.
Méret: 22 x 11 x 24 cm

Az évenként megrendezett Nemzetközi Könyvfesztivál
alkalmával kerül átadásra. Az érmet a fiók rejt.

Azokon a tárgyakon, ahol az alapformán több apró részlet szerepel, a részletek helyét egy képzeletbeli négyzetháló vízszintes vagy függőleges vonalai határozzák meg. Ez jól megfigyelhető a Budapest Nagydíjnál.

---

51 Weyl 16-17. old.

V.3. Arányok

Dob 1997
Samottos agyag.(Redukciós égetés). Méret: 18 x 15 x 13 cm

A hat kis ablakot ütve öblös hangot ad.

Az alaptestre ráépített részlet méretét az alaptest vízszintes vagy függőleges hossza határozza meg. Emellett minden részlet mérete „köszön” a másik részletnek is. Ezt a „Dob” tárgyamon jól tudom érzékeltetni. A tárgy fő motívuma a rács, melynek szélességét határoztam meg alapegységnek. Az alaptest szélessége és magassága tehát osztható ezzel az alapegységgel. Szélessége hatszor fér rá a vízszintes tengelyre és ötször a függőleges tengelyre. A részletek egymáshoz is alkalmazkodnak, pl. a rács alatti téglalap magassága pont fele az alapegységnek, vagy a fogantyú-rész magassága szintén az alapegységgel megegyező. Ezeket az alapegységeket szemmértékkel határozom meg. Attól, hogy a részletek és az alapforma ilyen módon viszonyulnak egymáshoz, a tárgyon belül rend, rendszer és harmónia keletkezik.

V.4. Kontraszt

A részleteknek fontos jelentésük van. Életre tudják kelteni az ellentéteket, kiemelve azok jellemző vizuális, taktilis hatását. A „sima” nagyon simának hat egy durva felület mellett, a fényes jobban csillog a matt mellett. A részletek képesek egy apró méretű tárgyat a valós fizikai méreteinél sokkal nagyobbak láttatni. Többféle módon, de mindig megteremtem a kontrasztot egy tárgyon belül.

Például az apró részletek és az alapforma méretének különbségével,

Csörgő 1994
Anyagában színezett samottos agyag.
Méret: 23 x 20 x 6 cm

Lágy forma éles hanggal. A rács mögött titok rejlik...

vagy az anyagokat úgy párosítom, hogy egy nagyon stabil anyagot egy érzékeny felületű anyag mellé teszek,

Homoknyomda 2005
Samottos agyag, oxidkeverék, máz.
Méret: 20 x 10 x 7 cm

vagy a sima felületet még simább hatásúvá teszem azzal, hogy egy durva felületet teszek mellé. Van úgy, hogy apró, szögletes részletekkel emelem ki az alapforma gömbölydedségét,

Fiókos füstölő 1996
Anyagában színezett samottos agyag.
Méret: 20 x 14 x 11 cm

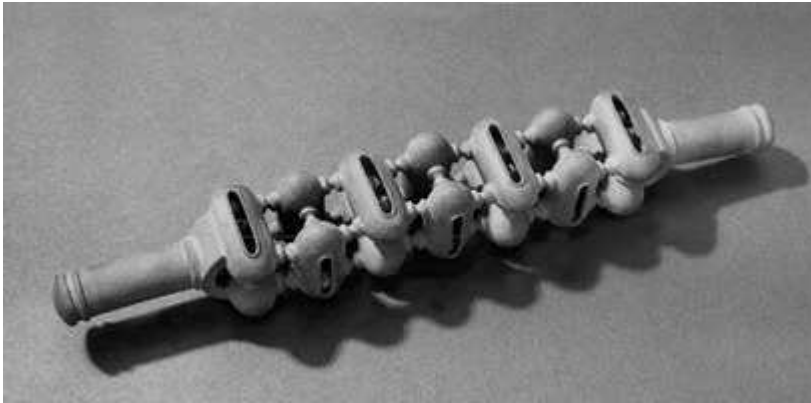
A kúp alakú füstölő a fiókba helyezhető

vagy szabálytalan méretű és formájú egységekből építék össze egy négyzetes alapformát, ami a négyzet geometrikusságával ellentétes. Másik példa, hogy egymás mellé teszek egy természet adta felületet és egy irányított, tudatosan kialakított, geometrikus felületet

A Willendorfi Vénusz szobrát, amit a termékenység, a terhesség és a gyermekszülés szimbólumának ismerünk, tökéletes példája annak, hogyan lehet főszerepet adni vagy hangsúlytalanná tenni egyes részleteket. A figyelem a termékenységet szimbolizáló széles csípőre és a hatalmas méretű mellekre terelődik, melyek mérete attól tűnik jelentősnek, hogy a karokra csak utalás történik, az óriási combok és lágyék vékony lábakra keskenyednek; ugyanezt a hatást fokozza, hogy a fej arctalan és a test közepe felé néz. Az arányoknak és a szimmetriának köszönhetően monumentális hatású ez az apró szobor.

V.5. Részletek kiemelése, formai lezárások

Ha az alapformán megjelenik egy ráépített vagy kivágott részlet, azt minden esetben hangsúlyossá teszem egy lépcsővel, peremmel vagy egy karccal. Ez egyrészt megerősíti a vágás vonalát, pl. ha a tárgy falvastagsága vékony, másrészt nem merülhet fel az a kérdés, hogy lehetne nagyobb, vagy kisebb az adott részlet.

Csörgő 1993
Anyagában színezett
samottos agyag
Méret: 42 x 8 x 8 cm

Ha mázas felület találkozik egy máztalan felülettel, akkor ott is hangsúlyozom a felületváltást. A ráépített elemek végződésénél mindig adok egy formai lezárást

V.6. Részletek elrejtése

Figurás nyakék 1994
Anyagában színezett samottos agyag, máz, bőr zsinór
Méret: 6, 5 cm

Műveim nagy részére jellemző, hogy golyókat, figurákat, újabban szövegeket rejtnek. Több módon hívom fel erre a figyelmet. Az egyik lehetőség: a részletek utalnak arra, hogy a tárgynak „belső élete” van és nyitható. Más esetben egy kis ablak kínálja, hogy benézzenek rajta. Van úgy, hogy rácsos ablak hívja fel magára a figyelmet. A rácsok mögött elrejtett golyó vagy figura mindig tud mozogni, ez oldja a tárgy statikusságát és felkelti az érdeklődést. A szöveg elrejtésénél az a módszerem, hogy a szövegnek csak egy részletét láttatom, és ahhoz, hogy értelmezhetővé váljon, tenni kell valamit.

V.7. Külső és a belső

Ha a technikai adottságok engedik, a tárgyak belsejét igényesen kidolgozom, akkor is, ha ez később nem látszik. Meggyőződésem, hogy a tárgy belseje kihat a tárgy egészére.

V.8. Legömbölyítettség

Tárgyaimon nem lehet éles szögleteket találni. A tárgyak nagy részének alapteste eleve gömbölyded, vagy ha lapokból építkezem, akkor is minden esetben legömbölyítem az éleket. A formák így azt az érzést kelthetik, hogy az idő koptatta el őket.

V.9. Négyzet

Bojtos doboz 1995
Anyagában színezett samottos agyag, selyemzsinór
Méret: 11 x 8,5 x 3,5 cm

Mivel néhány kivételtől eltekintve minden tárgyamon szerepel a négyzet formai lezárásként, ablakként vagy díszítésként, úgy érzem, szót érdemel. Ez az egyetlen olyan forma, amelyen meghagyom az éles szögleteket, részben mert a szimbolikája csak így érvényesül, részben pedig azért, mert izgalmas kontrasztban áll az alapforma lekerekített vonalaival. Végignézve a tárgyaimat azt lehetne mondani, hogy a négyzetes részletek jelenléte a névjegyem. (A pecsétem is négyzet alakú.)

VI. TECHNIKA

VI.1. Anyagválasztás

Amikor a kezembe veszek, egy maroknyi agyagot, megnyugszom, ugyanakkor tónusba kerülnek az izmaim és úgy érzem, muszáj kezdenünk egymással valamit. Viszonyunk van. Szeretem simogatni, gyömöszölni, érezni a súlyát, élvezem a nedvességét, meghatódom vagy dühöngök, hogy emlékszik minden mozdulatomra. Vázlataimat mindig agyagból készítem, rajzolni csak akkor szoktam, ha nem vagyok agyag-közelben. Viszonyunk szinte a tudatos létemmel egyidős: pontosan emlékszem az érzésére, amikor kisgyerekként élvezettel préseltem át az esőben lábujjaim között a felolvadt agyagot egy tanyai nyaraláskor. Ezen a tanyán köszöntöttük először ismerősként egymást és az óta elválaszthatatlanok vagyunk.

Mindig samottos agyagot használok a tárgyaim megformálásához. Ebből az anyagból tudok könnyedén létrehozni tömörszerű, geometrikus formákat. Fontos, hogy a tárgyaimnak súlya legyen, és érződjön, hogy anyaguk tömör, felületük kőszerű, amit ezzel az anyaggal el tudok érni. Mondanivalómat a samottos agyag tudja legjobban megjeleníteni, nem kívántam más anyaggal kifejezni magam.

A „Földanya” kifejezéssel számos kultúrában találkozhatunk, ami tükrözi az archaikus ember viszonyát a földhöz. Sok nyelvben az embert „földből születettnek” nevezik. „Számptalan szokás ered abból az alapélményből, hogy az emberi anya csak a nagy Földanyát képviseli. Gondoljunk például a földre szülésre. [...] Könnyű megérteni e szokás vallási értelmét: a születés és a szülés annak az aktusnak mikrokozmosz-változatai, amelyet a föld példamutatóan hajt végre. Az emberanya csak azt az őseredetit ismétli meg, amelynek során az élet megszületett a föld öléből. [...] A nő tehát misztikus módon összekapcsolódik a földdel, a szülés pedig a föld termékenységének emberi változata”.⁵²

Amikor ebből az anyagból létrehozok egy tárgyat, akkor átvitt és valós értelemben egy olyan körforgás része vagyok, amely a Földanya testéből nyert formátlan őanyagot egyesíti az emberi szellem által megalkotott geometriával, számokkal, szimbólumokkal, amelyek ugyanakkor a természet törvényeit képezik le.

VI.2. Formálás

Kezdetben csak letisztult, zárt, tömörszerű, íves alapformákat készítettem (gömb, tojás, lencse, bab, szivar, párna). Megvizsgáltam, mi történik, ha nyújtom, lapítom, „felfújom”, kicsinyítem, nagyítom, sorolom őket. Felületüket mindig feszessé, simává tettem. Itt tapasztaltam meg azt a képességemet, hogy segédeszköz nélkül szinte teljesen szabályos gömböt tudok készíteni, amelynek később is nagy hasznát vettem. Általában, a mai napig szabadon formálok meg a tárgyaimat, gipszformát ritkán használok. Az üreges alaptesteket legtöbbször korongozással kezdem el, majd szabadon alakítom tovább.

VI.3. Színek

Azt a tartalmat, amit a földből nyert agyagból készült tárgyaimmal közvetíteni szeretnék, leginkább földközeli színekkel tudom kifejezni.

Munkáimban a színek átadták a főszerepet a formának. Tárgyaimat vagy anyagukban színezem, vagy befestem felületüket matt feketére, ami hatásában ugyanolyan. Ezzel a színezési móddal érem el, hogy tárgyaim témája, formája és anyaga teljes egységbe, harmóniába kerüljenek.

Kidolgoztam egy saját receptúrát a színezéshez: fénoxidokkal, anyagában színezem a samottos agyagot. Megkerestem az optimális égetési hőfokot, ahol ezek a színek már „életre kelnek”, de az oxidok még nem fejtik ki olvasztó hatásukat.

---

52 Eliade: A Szent 133.-135.old.

VI.4. Máz

Csíkos doboz 1994
Anyagában színezett samottos agyag, máz.
Méret: 17 x 22 x 5 cm

A máz a munkáimon elveszti tradicionális szerepét, csak kiemelésre, hangsúlyozásra, és díszítésre, vagy kontrasztteremtésre használom. Kidolgoztam egy olyan oxidkeveréket, ami, öntöttvas-szerű felületet és színt ad, ha befestem vele az egész tárgy felületét. Ezt abban az esetben használom, amikor nem anyagában színezem a samottos agyagot.

VI.5. Felületi kísérletek

A felület megmunkálásával sokszor kísérletezem, hogy a témám kifejezése érdekében a samottos agyag újabb és újabb arcát találjam meg.

A homok felülete érzékenyen megőrzi minden hatást; ezt kihasználva készítettem különböző gipsznyomatokat, és erre préselt felületű lapokat használtam fel. Szeretek alkalmazni azt a technikát, amikor a nyers agyagon a kitakart részek mellett durva szivaccsal visszamosom a samottos agyagot; a mosott felületen a samottszemcsék „előjönnek” és izgalmas, érdekes hatást keltenek.

Több esetben felhasználtam egy szüette fa lenyomatát. A szerteágazó, de mégis homogén minta, amit ez a fa ad, a keleti kultúrák tárgyainak a felületére és a kalligráfiákra emlékeztet. Sokszorosan elágazó mintája számomra a választási lehetőségek beláthatatlan hálózatát szimbolizálja: azt, hogy életünknek számtalan ponton adhatunk új irányt a döntéseinkkel.

VI.6. Dogmák

Amikor elkészítettem a „Belső hang” című munkámat, akkor a különböző részeket ragasztóval rögzítettem. Korábban sosem használtam ragasztót, mert úgy éreztem, az „csalás”, az agyagtól idegen erőszak. Most már tudom, hogy a dogmákat lehet távolságtartással kezelni. Amennyiben a ragasztási felület rejtve van, és az összeillesztendő részek szervesen, logikusan találkoznak egymással, akkor a ragasztás már nem zavar.

A „Három kívánság” című tárgyamnál szintén átléptem egy dogmát. Az arany színt hideg technikával, metálfüst alkalmazásával értem el. Fontos volt az aranytónusát és felületi minőségét megkapnom, amit mázzal, lüsterrel nem tudtam volna elérni. Korábban el sem tudtam volna képzelni, hogy hidegtechnikát használ-

jak, mert úgy éreztem, hogy az nem illik bele a kerámia világába, hiszen a tűz lényegíti át ezt az anyagot. Aztán belegondoltam, hogy szinte minden más művészeti ágban hideg technikával dolgoznak, így én is átléphetem korábbi korlátaimat. Mivel a „Három kívánság” nem használati tárgy, nem kellett félnem attól, hogy ez a viszonylag érzékeny felület sérül az idők folyamán. Később már használati tárgyakon is alkalmaztam az aranyszínű metál füstöt. Ellenőriztem, hogy milyen mértékben és hogyan kopik ez a felület. Nem csökkentette a tárgy esztétikáját, sőt érettebbé vált a használat során a felület, mint a bőrtárgyaké, amelyek magukon viselik tulajdonosuk ismétlődő mozdulatait.

VII. NÉHÁNY MUNKÁM BEMUTATÁSA

VII.1. Műtárgy és szöveg

„A város nagy, nyitott könyv, amelyet névtelen írással írtak tele. [...] Újságok, plakátok, falfirkák, az olcsó áruházak óriási árcédulái, a bemázolt falak, a buszmegállóba kiragasztott hirdetések, menetjegyek, bankjegyek, az ingatlankereskedők kirakatai, a futó neonfeliratok, cégtáblák, reklámautók, a mozgó reklám szendvicsemberek, a gyalogosokkal együtt menetelő reklámtasakok, feliratok a kocsitű felületén, utcatáblák, a sok tiltó felirat”⁵³ mind-mind szünet nélkül ott zsonganak körülöttünk, kikerülhetetlenül. És nem csak az utcán, a munkahelyünkön vagy az otthonainkban, hanem gyakran a ruházatunkon, sőt, olykor a testünkön is szövegeket viselünk, ideiglenes, vagy akár örökre megmaradó tetoválások formájában. A nyelv szimbólumai tehát nyilvánvalóan ellenállhatatlanul magukra vonják a figyelmünket, bárhol jelenjenek is meg. Talán ez az egyik oka, hogy a szövegek használata az iparművészet és a képzőművészet erős kifejezőeszközei közé tartozik.

Az 1997-ben a TERRA kerámikus csoport által „BETŰ és ÍRÁS az AGYAGON” címmel rendezett kiállítás katalógusának előszavában Wehner Tibor ezt írja: „A betű, az írás lehet dísz és lehet gesztus, lehet filozófiai árnyaltságú vagy irodalmi jelentőségüként rögzülő képszöveg, valamint jel, szimbólum, metafora és eredeti megjelenésétől eltávolodó, új jelentéssel telítődő forma, kalligráfia és plasztika, meditációs objektum. A «betű és írás az agyagon»: konkretizált tárgy-képzet, érzékletes fogalmi megjelenítés, áttételekkel terhelt fogalmi-gondolati plasztika”.⁵⁴ A 2006-ban a Székesfehérvári Szent István Király Múzeumban rendezett NARRATÍVA című kiállítás a hatvanas évek újavantgárd generációjának a pop-art, illetve az informel által ösztönzött képeitől kezdve egészen napjainkban készült írásos képekig, installációkig, szobrokig mutatott be alkotásokat az elmúlt negyven évből.

Korábbi munkáim egyik jellemző vonása volt, hogy golyókat, figurákat rejtettem el kis rácsos ablakok mögé, abból kiindulva, hogy ami nehezen hozzáférhető, és inkább csak sejthető, mint látható, az mindig figyelemfelkeltő és több érzelmi reakciót is kiválthat. Távolságot tart, vagy éppen ellenkezőleg: vonz; jelképez valamit;

---

⁵³ Jean 132. old.

⁵⁴ Betű 5. old.

titkos erőt sugároz; kérdéseket vethet fel (hogyan került be; miért van ott); lehet rejtvény (mi a jelentése; tud-e kapcsolódni a néző a rejtett tartalom szimbolikájához). Arra a pszichológiai hatásra építettem itt, amit például az építkezéseket a járókelők tekintetétől elzáró palánk rései váltanak ki az emberekből.

Az első olyan művem (Titokkamra), amelyen írásjel jelent meg, ugyanezen okból még elrejtettem azt. Azóta egyre direkter módon alkalmazok szövegeket, egészen addig a pontig, ahol a szöveg a mű főszereplőjévé válik (pl. Aforizma, Jósda), és a tárgy minden részletében a szöveget „szolgálja”. A szövegeim minden esetben áttételesek: vagy asszociációra szólítják fel a befogadót, vagy mögöttes ironikus (Homoknyomda, Optimizmus), illetve filozofikus (Aforizma) tartalmat közvetítenek.

VII.2. Titokkamra

Titokkamra 2000
Samottos agyag, oxidkeverék.
Méret: 50 x 50 x 14 cm

A Kecskeméti Kerámia Stúdió tulajdona.

Három darabból állítottam össze ezt a művet. A felső részt a legdurvább samottos agyagból készítettem, aminek alig van plaszticitása – ez adta meg a repedezett felületet. A kis négyzeteket samott-mentes agyagból dolgoztam rá, majd felpolíroztam, ami erős kontrasztot eredményezett. A középső rész felületének organikus mintáját egy szúette fa adja, amelyet végig gördítettem az agyaglapon. A lap határozott vonalú négyzetességét a hengerléstől elvesztette, amit meghagytam. A rusztikus felső lap azt a hatást kelti, mintha a finom mintájú, vékonyabb alsó lap fölött lebegne. A két lapot egy négyzet alapú doboz tartja. A „Titokkamra” cím elegendőnek bizonyult ahhoz, hogy a nézők a felső lapon található lyukakon benézzenek. Tizenhat lyuk közül csak a középső négyen átnézve lehet belátni a két lapot tartó alsó dobozba, amelynek mind a négy oldalán négy kis négyzetes ablak engedi a fényt beszűrődni a tárgy belsejébe. A lyukakon át benézve a négy égtáj felé forduló arany színű kérdőjeleket lehet látni. A tárgy hangvétele a cím és a látvány kontrasztjától ironikussá vált.

VII.3. Optimizmus

Optimizmus 2007
Samottos agyag, aranszínű metálfüst.
Méret: ϕ 50cm

A műtárgyakon alkalmazott szöveg egyik érdekes lehetősége, hogy a szöveg könnyen kontrasztba állítható a tárgy részletei által sugallt tartalommal, ami a szöveget kétértelművé teheti. Ennél a műnél ezt úgy értem el, hogy bár a szöveg hangulata negatív, az aranszínű alap, melyen a szöveg megjelenik, az arany szín korábban leírt szimbolikája révén már optimizmust sugall. Itt is az volt a célom, hogy elnyújtsam a megértés folyamatát, hogy a mondandó nagyobb hangsúlyt kapjon. Ezért két kör alakú lapot nyújtottam, az alsóra írva a szöveget, a felsőt pedig arra használva, hogy rátakarjon a szöveg „csattanójára”. A mondat összesen két szóból áll. Az első szó a „sosincs”, mely több mint kétszázszor szerepel koncentrikus körökbe írva, ezzel az írásképpel egyben a lap mintáját is megteremtette. A második szó csak akkor olvasható, ha a felső lap közepén lévő kis, négyzetes ablakon benézünk. Ekkor a „vége” szó látható. A felső lap mintáját a már említett szűette fa lenyomata adta.

VII.4. Homoknyomda

A homoknyomda analógiái közül néhányat bemutatok. Elsőként a sumérok által használt pecséthengereket említem meg, amelyek az ékiratos okmányok hitelesítését szolgálták a Kr.e. 4. évezred végétől. Általában kőből, égetett agyagból, csontból, fából ritkábban üvegből vagy fémből készültek ezek a 2-3 cm hosszú, 1-2 cm átmérőjű hengerek, amelyeket legtöbbször felfűzve, a nyakukban hordtak a tulajdonosaik. Alkalmazása és művészete Mezopotámiából kiindulva Közép-Keleten át az ókori Görögorszáig is eljutott.⁵⁵ Ezeknek a régi pecsételő hengereknek a lenyomatait maradandó anyagba (viaszba, agyagba) hengerelték.

A nyomhagyást, mint művészeti kifejező eszközt, több kortárs képzőművész is alkalmazta. Az iráni Ahmad Nadalian 2007-ben archaikus állatfigurákat idéző ábrákat vésett kő hengerekre, majd „felülírta” velük a tengerpart láb- és autókerék-nyomait.

Ahmad Nadalian: Nyomhagyás 2007
forrás: <http://www.wwebart.com/riverart>

Koronczi Endre is használta ezt a mülékony felületű anyagot az ezredfordulón. Strandpapucs talpára véste az „ISTEN” feliratot, majd végigsétált a homokon. A nyomhagyás az ő esetében mégsem csak a pillanatnak szól, mert a körülményeket és a nyomokat fotón rögzítette.⁵⁶

Koronczi Endre: 700205OV06. 2000, 180 x 100 cm, digitális nyomat
forrás: Tatai Erzsébet: Neokonceptuális művészet

⁵⁵ Művészeti kislexikon 468.old.

⁵⁶ Tatai 180.old.

Teodora Chorafas görög kerámikus „Everything goes, everything flows” (Herakleitosz híres folyó-metáforájára utal: „minden mozgásban van, semmi sem változatlan”) című 2003-as munkájával csupán imitálja a nyomhagyást. Készített egy három méter hosszú, 30 cm átmérőjű hengert, amelyet sűrűn perforált, majd úgy installálta a művet, hogy a perforálásakor kiesett darabokat egyenletesen elrendezve a faltól a hengerig kirakosgatta, mintha a hengerből szóródtak volna ki a kis darabok.

Teodora Chorafas:
 „Everything goes, everything flows” 2003
 Méret: 300 x 30 cm
 forrás: <http://www.pontevedracultura.org>

Az általam készített homoknyomdáknál a lenyomat szintén mulandó, viszont megteremttem az ismétlés lehetőségét. Ennek a cselekvésnek a konkrét keretét meghatároztam azzal, hogy egy agyagvályúba tettem a homokot. A nyomhagyás műveletét nem én végzem el, hanem a néző. A figyelem a homokban éppen megjelenő szövegre, képre összpontosul, és elmélkedésre készlet. Homoknyomdáim a zen meditáció színhelyét, a zen kőkertereket idézik. A szöveges változatoknál bevéstem a szöveg negatívját egy-egy hengerbe

Ha végiggörgetjük a hengert a homokon, akkor olvashatóvá válik az írás a homok felületén. A legkisebb mozdításra elhomályosul, és újra kell hengergetni. Kihagyhatatlan volt, hogy ebben a tünékeny médiumban a „szó elszáll, az írás megmarad” feliratot „rögzítsem”. Később a „tabula rasa” és a „Memini Tui, Memento Mei” (emlékezz rám, emlékszem rád) feliratokat is használtam. A szövegek tartalma és az anyag között, amin megjelennek, erős kontraszt feszül, ezáltal a szövegek filozofikus tartalma felerősödik.

Homoknyomda 2005
 Samottos agyag, oxidmix, homok.
 Méret: 50 x 20 x 15 cm

A Kecskeméti Nemzetközi Kerámia Stúdió tulajdona

Továbbfejlesztettem a homoknyomda ötletét oly módon, hogy a homoknak kör alakú vályút alakítottam ki, és ennek megfelelően a feliratot hordozó hengert is felváltotta a gömb. A gömb felületébe spirálvonalban véstem be a szöveg negatívját. Így a szöveg értelmezésének idejét meghosszabbítottam, mert a gömbbel újabb és újabb köröket kellett tenni ahhoz, hogy a teljes mondat összeálljon. Balogh Béla „A tudatalatti tíz parancsolata” című könyvének első mondatát használtam fel, amely így hangzik: „Az élet végtelen körforgásában, ahol most vagyok, minden teljes, egész és tökéletes”. A kör alakú vályú alkalmat teremt arra, hogy mantraként ismétlődjön a szöveg és kifejtsse hatását. Itt újra a zen kőkereteket említeném meg, amelyek azt az üzenetet is hordozzák, hogy a megvilágosodás a hétköznapi emberek számára is elérhető állapot, de az nagyon rebbenékeny, mint a víztükör simasága, amin egy apró porszem is gyűrűt vethet. A szimbólumokról szóló fejezetben már említett kör és négyzet viszonya ebben az esetben azt fejezi ki, hogy a földi, anyagi világban is megteremtődhet az égi szféra tökéletessége.

Golyós homoknyomda 2006 Samottos agyag, oxidmix, homok. Méret: 80 x 80 x 15 cm
A Székesfehérvári Szent István Király Múzeum tulajdona.

Később a hengeres homoknyomdákon piktogram-szerű ábrákat kezdtem alkalmazni; ezeknek többszöri az „olvasata”, mert mindig kiegészülhetnek a befogadó pillanatnyi érzelmi állapotával. A „Szerelmespár” például tökéletesen tükrözi egy kapcsolat sérülékenységét; emellett viszont nagyon optimista üzenetet hordoz azzal, hogy újra-hengergetéssel ismét megkapjuk a hibátlan képet. Ezek a homokminták egy kicsit úgy hatnak, mint a parasztházakban kitett házi áldások, feliratos falvédők vagy az ágy feletti esküvői kép üzenetei, melyek állandó jelenlétükkel észrevétlenül beépülnek az ott lakók tudatába.

VII.5. Aforizma

Egy fogorvosi várószobában született meg bennem az „Aforizma” című munkám ötlete. A váróban egy kereskedelmi rádiócsatorna mosta át az ott ülők agyát, amiről eszembe jutott egy fura párhuzam a tibeti imamalmok és a reklámok között. Mindkettő szinte észrevétlenül, a tudatos szint megkerülésével hat a környezetére. Az imamalom a benne rejlő imák erejét szórja szét minden irányban azáltal, hogy a hívek számtalanszor megpörgetik. „Forgatása vallásos érdemeket szerző cselekedetnek számít, melynek révén azok a hívő laikusok is szerezhettek újabb és újabb érdemeket, akik nem tudják olvasni a szent szövegeket”.⁵⁷ A reklámokat is unásig ismételtetik, míg üzenetük a tudatalattinkba furakodik, és statisztikailag kimutatható módon befolyásolja a fogyasztási szokásainkat, holott többnyire nem is tudnánk válaszolni arra a kérdésre, hogy milyen terméket hirdetett az éppen elhangzott reklám.

Ebből a gondolatból kiindulva határoztam el egy olyan tárgy elkészítését, ami arra készíti használóját, hogy a rajta lévő szöveget az imamalomhoz hasonló módon „életre keltse”. A kiválasztott szöveg egy Weöres Sándor aforizma: „A por siet. A kőrээр.”, amelyet kettéosztva egy-egy hengerbe véstem.

Készítettem egy olyan keretet, amely a hengereknek csak az egyharmadát engedi látni, így a szöveg csak akkor válik olvashatóvá, ha a hengereket körbeforgatják. A keret oldalainak arányát az arany metszés szabálya szerint határoztam meg, amely az egyik legharmonikusabb hatású aránypár – zártságot, befejezettséget sugall.

Aforizma 2008
Samottos agyag, oxidmix, fém szerkezet.
Méret: 30 x 47 x 10 cm

⁵⁷ <http://www.terebess.hu/keletkultinfo/imamalom.html>

A keretnek olyan hangulatot adtam a színével és mintájával, ami a régi patinás bronztárgyak finom rajzolatú felületét idézi. A mű címében nem utaltam imamelomra, remélve, hogy a mű atmoszférája megidézi azt. Porcelán öntőmasszát kentem a még nyers keret teljes felületére és száradás után egy vizes bázisú műanyag festékkel ráfestettem az időtlenséget sugalló mintát. Amikor ez is megszáradt, akkor az egész felületet visszamosztam a VI.4. fejezetben leírt módon. A mosástól finom lépcső keletkezett a minta vonalában. Égetés után az egész felületet lekentem oxidkeverékkel és újra égettem. A minta felületén lévő porcelán penészes zöld árnyalattá tette az oxidkeverékben lévő rézoxidot, ezzel megkaptam a kívánt patinás hangulatot.

Abból, hogy fémszerkezet (csapágyak, acéltengely) teszi lehetővé a hengerek forgását, a néző nem érzi semmit. Fel sem merülnek benne a működési elvre vonatkozó kérdések, mert figyelmét leköti a szöveg megfejtése. Ennél a munkámnál sikerült megvalósítanom a korábbi precíz és az újabban követett lazább formaképzés egységét.

VII.6. Jósda

A néző kíváncsiságát az „Aforizma” tárgyamnál az keltette fel, hogy a szöveg félig rejtve volt. Az üzenet ott is egyszeri és nem személyes, mint a homoknyomdákénál. Szerettem volna egy olyan művet létrehozni, amely azzal vonja magára a néző figyelmét, hogy személyre szóló üzenetet ígér. A jóslatok éppen ilyen üzeneteket hordoznak. „Az ókorban élők hittek abban, hogy az istenek irányítják életüket, akik bizonyos jelek útján tudatják velük, hogy különböző döntési helyzetekben mit csináljanak, hogyan cselekedjenek, vagy mit ne tegyenek”.⁵⁸ A jövőre vonatkozó útmutatás iránti igény a mai napig sok emberben él, bár többnyire sokkal inkább játékos,

⁵⁸ <http://www.terebess.hu/keletkultinfo/lexikon/joslas.html>

mint komoly formában. A színes bulvármagazinok asztrológia-rovataiban napjainkban olvasható jóslatok is ezt az igényt próbálják kiszolgálni az olvasó „személyére szabott” útmutatások formájában, amelyek az adott sajtóorgánium következő számának megjelenéséig érvényesek. E jóslatok személyes jellege a dolog természetéből fakadóan persze minimális, ezért nagyon kevésbé alkalmasak arra, hogy olvasójukat komolyabb asszociációkra sarkallják. Jósda című művem valójában egy asszociációs játék, amely a jóslatok iránti, a mai kor emberében is eleven igényt használja „csalíknak”.

Azon tűnődtem, hogy mi módon tudnám elindítani egy-egy fogalom továbbgondolását. A válasza egy bevásárló központban találtam rá, ahol egy óriási szerencsekeréket kellett az arra vállalkozónak megforgatnia, és ha annál a körcikkelynél állt meg, ahol egy termék képe volt, azt megkapta. Kígyózó sor állt a szerencsekeréknél, és ez működésbe hozta a fantáziámat. Akkor határoztam el, hogy készítek egy jósdát, amely egyrészt játékra hív, másrészt nyereményt kínál.

Jósda 2006
Samottos agyag, oxidmix,
selyem.
Méret: 190 x 190 cm

A Kecskeméti Nemzetközi
Kerámia Stúdió tulajdona.

Több héten át gyűjtöttem azokat a fogalmakat, amelyeket végül felhasználtam. Az volt a fő szempontom, hogy elkerüljem a slágerekben elhangzó és bulvár-magazinokban olvasható közhelyeket, amelyeket a tömegkommunikációs médiumok unásig koptatnak nap, mint nap. Úgy érzem, sikerült olyan fogalmakat választanom, amelyek tág teret adnak az asszociatív értelmezésnek, és sok irányban tovább gondolhatók. Készítettem egy majdnem két méteres „sakktáblát” 64 elemből. Mindegyik elembe belevestem egy-egy fogalmat, amelyek a következő ábrán láthatók. Mivel teljesen azonos „súlyú” minden egyes kiválasztott fogalom, nincs jelentősége annak, hogy a táblán hol helyezkednek el, ezért alkalmanként változhat installálásuk a sorrendjük.

FORMA	VÉGTELENSÉG	KITARTÁS	FÉLELEM	FEJLŐDÉS	KEGYELEM	ALÁZAT	ÚT
KÖVETÉS	TÜRELEM	NYUGALOM	KÖZÖSSÉG	BŐSÉG	LEBEGÉS	HATÁR	FELBOMLÁS
ÁTKELÉS	TUDÁS	REZDÜLÉS	BEFOGADÁS	HIT	SZOLGÁLAT	ENYÉSZET	ELNYOMÁS
KAPCSOLAT	VÁRAKOZÁS	SZÜKSÉG	IDŐTLENSÉG	BIZONYOSSÁG	VIRÁGZÁS	MEGOLDÁS	ÉRZELEM
ERÉNY	HATALOM	TÁVOLSÁG	TÁRS	ZUHANÁS	HALADÁS	VÉGZET	LÉT
HŰSÉG	KORLÁTOZÁS	ERŐ	TARTÁS	EMLÉKEZÉS	KEZDET	MOZGÁS	MEGÚJULÁS
ÉBREDÉS	VALÓSÁG	TEREMTÉS	ARÁNY	CSEND	VILÁGOSSÁG	ÉRETLENSÉG	ELENGEDÉS
LEBEGÉS	RÍTUS	VÁGY	FELOLDÁS	LÁTSZAT	TÉVEDÉS	ÖSSZETARTÁS	TÁPLÁLÁS

A hatvannégy elem utalás a Ji-King-re (Változások Könyve), a jóslás legrégebbi és legjelentősebb kínai szakkönyvére, amelynél 64 jósjelből egynek a véletlenszerű kiválasztásával lehet bármely élethelyzetre vonatkozó tanácsokhoz jutni.

Az egyes elemeket egyenként mintáztam, nem ügyelve arra, hogy tökéletesen egyformák legyenek, ettől enyhén játékosá vált a sakktábla felülete. Az edényeket, amelyek a mű elején találhatók, viszont nagyon szabályossá és egyformára formáztam. Ezekbe raktam a dobópárnákat, férfiaknak bordó négyzeteset, nőknek arany-sárga kereket ajánlva. Bár a Jósda minden egyéb darabja fekete, a párnák színesek, mert azok a használat során az emberek „meghosszabbításai”, nem a mű részei. Egy plakátra írtam a „játékszabályt”, ami így hangzott: „A mű elé állva tegyünk fel egy kérdést arra vonatkozóan, ami most leginkább foglalkoztat. Egy párnát dobjunk a játékmezőre! Kapunk egy vagy több szót. Kellemes asszociációt!” Amennyiben tényleg ráhangolódunk arra a kérdésre, ami aktuálisan nem hagyja nyugodni a lelkünket, akkor a véletlen segítségével előhívhatjuk a tudatalattinkból azokat a hangokat, amiket addig nem akartunk meghallani. Olyan energiákat mozgat meg, amelyek a mindennapi életünk többnyire profán szituációiban kiaknázatlanok maradnak.

A „nyereményért” itt is sorban álltak a látogatók. Nagy élmény volt számomra az, ahogy a látogatók használatba vették a Jósdát. Sokan voltak, akik hátat fordítva dobtak, volt, aki háromszor dobott egymás után, volt, aki hosszan a tenyerébe rejtette a párnát; csukott szemmel mélyült a gondolataiba, és csak azután dobott. Persze nagyon sokan „csak” dobtak és játszottak – és ez a lényeg.

Köszönetnyilvánítás

Köszönöm férjemnek, Holló Istvánnak és barátaimnak, Babos Pálmának, Bodnár Enikőnek, Tatai Erzsébetnek, Czárán Tamásnak és Ferkai Andrásnak, hogy értékes gondolatokat ébresztő beszélgetésekkel gazdagították a doktori disszertációm megírásának folyamatát, és mesteremnek, Péter Vladimirnek, hogy a Mesterképző Intézetben témavezetőmként megtanított örökérvényű alapelvekre, amiket tárgykészítéskor vagy tanításkor fel tudok használni.

Fotók:

Molnár Géza,

8 fent Walter Péter,

16, 27, 28 fent Tihanyi Bence,

21. Hübner Teodóra

24. Yasuyuki Ogura

34, 39. oldal: Nagy Attila

38. Máté Gábor

IRODALOMJEGYZÉK

- APOLLODÓROSZ: Mitológia. Ford. F. Horváth Judit. Budapest. Európa Kiadó, 1977
- ASSMAN, Jan: Kulturális emlékezet. Budapest, Atlantisz Kiadó, 1999
- BANCROFT, Anne: Zen/ Direct pointing to reality. London. Thames and Hudson, 1987
- BETŰ és ÍRÁS az AGYAGON – a TERRA csoport kiállítási katalógusa. Budapest, TERRA, 1997
- EIGEN, Manfred – WINKLER, Ruthild: A játék/Természeti törvények irányítják a véletlent. Budapest, Gondolat Könyvkiadó, 1981
- ELIADE, Mircea: A szent és a profán. Budapest, Európa Könyvkiadó, 1999
- ELIADE, Mircea: Az örök visszatérés mítosza. Budapest, Európa Könyvkiadó, 1993
- FÓNAGY Iván: A mágia és a titkos tudományok története. Budapest. Tinódi Kiadó, 1989
- GADAMER: Igazság és módszer. Budapest, Gondolat Kiadó, 1984
- HANKISS Elemér: Az Emberi kaland. Budapest. Helikon Kiadó, 1998
- HUIZINGA, Jan: Homo Ludens. Szeged, Universum Kiadó, 1990
- JEAN, Georges: Az írás, az emberiség emlékezete. Budapest, Park Könyvkiadó, 1992
- JELKÉPTÁR (Hoppál Mihály - Jankovics Marcell - Nagy András - Szemadám György). Budapest. Helikon Kiadó, 1990
- JUNG, Carl Gustav: Analitikus pszichológia (1935). Budapest. Göncöl Kiadó, 1995
- KALEVALA / Szemelvények a finnek naiv eposzából. Vál.: Kuusinen, Otto; ford.: Vikár Béla. Budapest. Európa Kiadó, 1970
- KORONKAI Bertalan: A jungi pszichoterápia; in: Szakács F. (szerk.): Pszichoterápiai vademecum. Budapest, Animula Könyvkiadó, 1999
- KÖNIG, Marie E. P.: Am Anfang der Kultur. Die Zeichensprache des frühen Menschen, Frankfurt am Main, 1981
- LEGEZA, Laszlo: Tao Magic/ The secret language of diagrams and calligraphy. London. Thames and Hudson, 1975
- MIKLÓS Pál: A Zen és a művészet. Budapest. Magvető Kiadó, 1978
- MITOLÓGIAI ENCIKLOPÉDIA (főszerk. Tokarev, Sz. A., magyar kiadás szerk. Hoppál M.) Budapest, Gondolat Kiadó, 1988
- MOSKOVSKY Éva: Sors és játék/A táblás játékok eredete és őstörténete. Budapest, Ráció Könyvkiadó, 2004
- MŰVÉSZETI KISLEXIKON. Szerk.: Lajta Edit, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1973 narratíva
- PLATÓN összes művei I.-III. kötet. Budapest. Európa Kiadó, 1984
- RADNÓTI Miklós: Erőltetett menet / Válogatott versek. Szentendre, Interpopulart Könyvkiadó, 1996
- SELIGMANN, Kurt: Mágia és okkultizmus az európai gondolkodásban. Budapest, Gondolat Kiadó, 1987

SZIMBÓLUMTÁR/Jelképek, motívumok, témák az egyetemes és a magyar kultúrából. Szerk. Pál József, Újvári Edit. Budapest. Balassi Kiadó, 2001. Elektronikus változat:
http://www.bkiado.hu/netre/Net_szimbolum/Szimbolumszotar.htm

TATAI Erzsébet: Neokonceptuális művészet Magyarországon a kilencvenes években.
Budapest, Præsens, 2005

UPANISADOK. Ford.: Tenigl-Takács László, szerk. Farkas Pál. Budapest. Ursus Kiadó, 1998

WEÖRES Sándor: A teljesség felé. Budapest, Tericum Kiadó, 2000

WEYL, Hermann: Szimmetria. Budapest, Gondolat Kiadó, 1982

FÜGGELÉK

Az értekezésben nem tárgyaltam külön azokat a technológiai leírásokat, amelyek az alapanyagokról, és a színezés módjáról szólnak, mivel a munkám filozófiai megközelítését tartottam fontosnak.

Az alapanyagról

Fehér színűre égő samottos agyagot használok, amely 40 % 0-1 mm-es samott lisztet tartalmaz. 1200 °C-on égetem elektromos kemencében. Ezen az égetési hőfokon az agyag szinte elveszti porozitását, az oxidok olvasztó hatása miatt.

Színezési mód

Az általam kidolgozott színskála segítségével mindig azonos színt tudok bekeverni. Az agyagot száraz állapotában mérem össze 1-3 % fémoxiddal, attól függően, hogy milyen árnyalatot szeretnék megkapni. Fémoxidok, amelyeket használok: vasoxid, mangánoxid, kobaltoxid, titánoxid, rézoxid. Saját receptura alapján rendszerint több oxidot keverek össze egy-egy szín eléréséhez.

Abban az esetben, amikor nem anyagában színezem az agyagot, akkor a még nyers felületre ecsettel viszem fel az oxidkeveréket. Ennek az anyagnak a réteg érzékenységét kihasználva, az ecsetkezeléssel változatos mintákat lehet elérni. Az oxidkeverék összetétele a következő: egy rész rézoxid, egy rész kobaltoxid, egy rész vasoxid.